

NADA RADUŠKI

*Centar za demografska istraživanja
Institut društvenih nauka, Beograd*

Etnička slika Srbije – popis 2002. godine

SAŽETAK

U radu se analizira etnička struktura stanovništva Srbije (bez Kosova i Metohije), kao i posebno Središnje Srbije i Vojvodine prema Popisu stanovništva iz 2002., s posebnim osvrtom na kvantitativne i kvalitativne etnodemografske promjene koje su se zbile u posljednjemu međupopisnom razdoblju (1991.–2002.). Dana je i analiza etničkog sastava po općinama kojeg karakterizira proces nacionalne homogenizacije i prostorne polarizacije stanovništva. Istaknuta je važnost činilaca koji određuju i mijenjaju etničku sliku pojedinih područja, kao što su prirodno kretanje stanovništva (natalitet i mortalitet, tj. razlike u prirodnom prirastu po nacionalnosti), migracije i subjektivni činilac – promjena etničkog opredjeljenja. Međutim, u radu se zbog još uvijek neobrađenih migracijskih podataka prvenstveno ispituje važnost i doprinos prirodne komponente i subjektivnog činioca promjeni etničke strukture, dok je utjecaj migracija ocijenjen neizravno. Iz istih razloga rad ne sadrži popisne podatke o materinjem jeziku i religijskoj pripadnosti kao relevantnim etničkim obilježjima. Ipak, analiza etnostatističkih podataka posljednjeg Popisa stanovništva nesumnjivo je od velike važnosti jer ukazuje na smjer i intenzitet promjena u etničkoj strukturi Srbije u proteklom, vrlo burnu razdoblju koja je, može se zaključiti, složena i u stalnim promjenama, kao rezultat različite populacijske dinamike pojedinih nacionalnosti, političkih, društveno-ekonomskih, kulturnih i drugih činilaca.

KLJUČNE RIJEČI: popis, Srbija, etnička struktura, nacionalnost, prirodni prirast, općine

U posljednjem desetljeću 20. stoljeća u Srbiji su se zbile radikalne političke i ekonomske promjene koje su bitno utjecale na sve segmente društvena života. Raspad SFR Jugoslavije i stvaranje novih etnonacionalnih država, rat i etničko čišćenje, golem broj izbjeglica i raseljenih osoba, voljne i prisilne etnocentrične migracije doveli su do velikih promjena u demografskom razvitku i etničkoj strukturi stanovništva Srbije.

Zbog toga Popis stanovništva 2002., prvi u 21. stoljeću, ima nesumnjivo veliku važnost jer ukazuje na bitne promjene koje su se zbile u posljednjemu međupopisnom razdoblju i predstavlja osnovni demografski izvor za znanstveno proučavanje razvitka i svih struktura stanovništva. Taj popis, kao i mnogi raniji, zrcalo je etničko-političkih okolnosti u kojima je proveden, ali je prema mnogim karakteristikama specifičan i različit od prethodnih. Poštujući međunarodne preporuke o vremenskoj dinamici provođenja popisa svakih deset godina (zbog usporedivosti podataka), popis u SR Jugoslaviji trebalo je provesti 2001., ali je odgođen za godinu dana, te je održan samo na teritoriju Središnje Srbije i Vojvodine (u Crnoj Gori je opet odgođen, a na Kosovu i Metohiji bi trebao biti obavljen nakon prestanka misije UNMIK-a). To je, inače, jedini popis nakon Drugoga svjetskog rata koji nije održan na cjelokupnom teritoriju zemlje (osim

popisa iz 1991., koji je na Kosovu i Metohiji i u dvije općine Središnje Srbije bojkotiralo stanovništvo albanske nacionalnosti).¹

Neke metodološke napomene

Jedna od najvažnijih karakteristika posljednjeg Popisa jest promijenjena metodologija. Prema međunarodnim preporukama, primijenjeno je načelo *de facto*, prema kojemu ukupno stanovništvo čini stanovništvo u zemlji, jugoslavenski građani koji su u inozemstvu kraće od godine dana (dok su u ranijim popisima, prema konceptu *de iure*, uključene sve osobe na privremenom radu u inozemstvu, neovisno o duljini boravka), strani državljani s boravkom dužim od godinu dana i izbjeglice (bez obzira imaju li državljanstvo). Dakle, pri uporabi i tumačenju popisnih rezultata valja voditi računa da ne postoji potpuna usporedivost ukupnog stanovništva prema definiciji primijenjenoj u posljednjem i ranijim popisima.

Analiza etničke strukture i relevantnih etnodemografskih promjena temelji se prvenstveno na Popisu stanovništva, što zahtijeva poznavanje metodologije primijenjene s obzirom na osnovna etnička obilježja. Nacionalna pripadnost, kao jedno od najvažnijih, statistički se bilježi prema subjektivnom kriteriju, što znači da svaka osoba ima pravo, što je ustavom zagarantirano, slobodno se izjasniti kojoj nacionalnosti pripada, pri čemu se pretpostavlja da se osobno izjašnjavanje i objektivna pripadnost uglavnom podudaraju (iako ne u svim slučajevima). Također, to načelo omogućuje promjenu nacionalnog opredjeljenja, i to privremenu (zbog političkih, socijalnih i psiholoških razloga) ili stalnu (zbog asimilacijskih procesa), što je u većoj ili manjoj mjeri djelovalo na mijenjanje etničke slike Srbije. Termin nacionalna pripadnost se u popisnim metodologijama često mijenjao, pa je u jugoslavenskoj službenoj statistici upotrebljavan naziv narodnost« (popisi do 1981.), »nacionalna pripadnost« (popis 1991.) i »nacionalna ili etnička pripadnost« (popis 2002.), podrazumijevajući pod tim terminom pripadnost određenoj naciji, nacionalnoj manjini ili etničkoj skupini (Stanković, 1995). U ovom radu će biti upotrebljavan termin »nacionalnost« ostavljajući po strani političko-pravne razlike između navedenih pojmova.

Isto tako, prilikom usporedbe i analize etnostatističkih podataka, valja imati na umu da izvjesne promjene mogu biti i rezultat primijenjenih (ili promijenjenih) metodoloških rješenja u vezi pojedinih nacionalnosti, koja su često bila rezultat političkih uvjeta i odluka. Tako su Muslimani prešli put od »nacionalno neopredijeljenih« (u popisima 1948. i 1953.), »Muslimana u etničkom smislu« (popis 1961.), »Muslimana« kao konstitutivnog naroda (popisi 1971., 1981. i 1991.), da bi u posljednjem popisu (2002.), s obzirom na nove geopolitičke promjene, imali mogućnost da se izjasne kao Bošnjaci ili Muslimani, pri čemu je u oba slučaja njihov status bitno promijenjen (nacionalna manjina). Bitnih statističko-metodoloških promjena bilo je i kod Jugoslavena. Jesu li oni specifična politička kategorija ili ravnopravni etnički entitet, ovisilo je o političkoj pozadini, ali i intenzitetu procesa nacionalne homogenizacije na pojedinim područjima. U početku su bili u najtješnjoj vezi s kategorijom »Muslimani-Jugoslaveni« (popis

¹ U provođenje popisa 2002. bilo je uključeno oko 45.000 ljudi (popisivači, instruktori, kontrolori i dr.), a planirano je da popis košta oko 14,5 milijuna EUR-a (ili oko 1,8 EUR-a po stanovniku).

1948.), »Jugoslaveni neopredijeljeni« (popis 1953.), »Jugoslaveni«, ali tretirani kao neopredijeljene osobe (popisi 1961.–1981.), da bi u posljednjim dvama popisima (1991. i 2002.) svrstani u skupinu nacionalno opredijeljenih (i to odmah iza naroda – Srba i Crnogoraca). Manjih promjena je bilo i kod drugih etničkih skupina: Ukrajinci su grupirani s Rusinima (do 1971.), Bunjevci su uključivani u »ostale« (do 1991.) i slično. S tim u vezi, konačne klasifikacije nacionalnosti često su se razlikovale prema broju modaliteta (na primjer, u Popisu 1991. proširena je Egipćanima, Šokcima i Bunjevcima, a u popisu 2002. još i Bošnjacima, Aškalijama, Gorancima i Cincarima, što donekle otežava usporedivost sadržaja statističkih podataka.

Etnička struktura stanovništva Srbije (bez Kosova i Metohije)

Srbija (bez Kosova i Metohije) predstavlja područje s naglašeno homogenim etničkim sastavom budući da je prema Popisu 2002. registrirano 7,5 milijuna stanovnika, od čega Srbi kao većinsko stanovništvo čine 82,9%.² Na drugom mjestu po udjelu u ukupnoj populaciji su Mađari (3,9%), zatim Bošnjaci s Muslimanima (2,1%), Romi (1,4%) i Jugoslaveni (1,1%), dok sve ostale nacionalnosti pojedinačno bilježe udio manji od 1% (tablica 1). Broj i udio pripadnika pojedinih nacionalnosti se u proteklom razdoblju mijenjao zbog diferenciranog prirodnog prirasta i razlika u migracijskom saldu, kao i nekih nedemografskih činilaca, djelujući tako na etnički sastav različitim smjerom i intenzitetom.

U posljednjem međupopisnom razdoblju (1991.–2002.) ukupan broj stanovnika Srbije (bez Kosova i Metohije) je opao (za oko 52.000). Pritom su pripadnici srpske nacionalnosti (oko 6,2 milijuna, tj. 83%) zabilježili apsolutno (za oko 172.000) i relativno povećanje (za 3 postotka), Vlasi za preko dva puta (40.054, tj. 0,5%) i Romi (108.193, tj. 1,4%), iako nešto slabijeg intenziteta (za oko 18.000). Indikativan je i izrazit porast broja neizjašnjenih i neopredijeljenih osoba (za preko deset puta), kao i regionalno opredijeljenih (za preko dva puta), što korespondira s nestabilnom političkom situacijom u zemlji. Sve ostale nacionalnosti bilježe apsolutno i relativno smanjenje, a pogotovo Crnogorci (69.049, tj. 0,9%) čiji se broj i udio gotovo prepolovio. Broj osoba koje su se u posljednjem popisu izjasnili kao »Jugoslaveni« (80.721, tj. 1,1%) također je u relativno velikom opadanju s obzirom da ih je samo desetljeće ranije bilo četiri puta više.

U promatranom razdoblju su pripadnici srpske nacionalnosti zabilježili porast usprkos negativnom prirodnom prirastu (oko 180.000), što ukazuje na doprinos imigracijske komponente, kao i subjektivnoga faktora tj. izjašnjavanja za tu nacionalnost, dok kod Roma, a pogotovo Vlaha, veći apsolutni porast od prirasta ukazuje na veći utjecaj promjene etničkog opredjeljenja (u pozitivnom smjeru) nego imigracija. Kod svih ostalih nacionalnosti veći prirast od porasta ukazuje na djelovanje emigracija, asimilacijskih procesa i negativne promjene u nacionalnom izjašnjavanju.

² Etnički procesi u nekoj populaciji najčešće se promatraju u okviru određenog stupnja i tipa homogenosti odnosno heterogenosti stanovništva. U literaturi se navodi podjela na monolitni sastav (kada jedna etnička skupina čini preko 90%), naglašeno homogen sastav (80–89%), niža homogenost tj. niža heterogenost (70–79%), viša heterogenost (60–69%), i vrlo visoka heterogenost stanovništva (50–59%). Svakako, te granice se mogu postavljati i u drugim rasponima, u ovisnosti o brojčanim odnosima etničkih skupina (Petrović, 1983).

Tablica 1: Etnički sastav stanovništva Republike Srbije (bez Kosova i Metohije)

	1991.		2002.	
	Broj	%	Broj	%
Ukupno	7.548.978	100,00	7.498.001	100,00
Srbi	6.040.854	79,93	6.212.838	82,86
Crnogorci	117.570	1,55	69.049	0,92
Jugoslaveni	311.753	4,12	80.721	1,08
Albanci	72.699	1,02	61.647	0,82
Bošnjaci			136.087	1,81
Bugari	26.394	0,35	20.497	0,27
Bunjevci	21.221	0,28	20.012	0,27
Vlasi	15368	0,21	40054	0,53
Goranci			4581	0,06
Mađari	337.080	4,46	293.299	3,91
Makedonci	43.933	0,58	25.847	0,34
Muslimani	175.729	2,35	19.503	0,26
Nijemci			3901	0,05
Romi	90.016	1,21	108.196	1,44
Rumunji	37.350	0,50	34.576	0,46
Rusi			2588	0,03
Rusini	17.782	0,23	15.905	0,21
Slovaci	65.266	0,86	59.021	0,79
Slovenci			5104	0,07
Ukrajinci			5354	0,07
Hrvati	94.066	1,24	70.602	0,94
Česi			2211	0,03
Ostali	33.832	0,42	11.708	0,16
Neopredijeljeni i neizjašnjeni	9944	0,13	107.732	1,44
Regionalna pripadnost	4717	0,06	11.485	0,15
Nepoznato	33.425	0,41	75.483	1,01

Napomena: Zbog približnog metodološkog usuglašavanja, za 1991. su dani podaci za stanovništvo u zemlji, a za 2002. *de facto* za sve nacionalnosti (s 2000 i više pripadnika) prema službenoj klasifikaciji RZS-a.

Izvor: Za 1991. Knjige popisa br. 15 i br. 17, SZS, Beograd, a za 2002. Saopštenje, br. 295, RZS, Beograd.

Etnodemografske promjene i etnička struktura Središnje Srbije

Prema posljednjem popisu, u Središnjoj je Srbiji registrirano 5,5 milijuna stanovnika i, prvi put u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata, apsolutno smanjenje (za oko 117.000) u odnosu na prethodni Popis. U etničkoj strukturi Srbi čine 89,5% ukupne populacije, što Središnju Srbiju čini naglašeno homogenom i gotovo monolitnom, s elementima unimodalnog tipa, s obzirom da sve ostale etničke zajednice participiraju s

veoma niskim udjelom (Bošnjaci/Muslimani 2,8%, Romi 1,4%, a ostale nacionalnosti pojedinačno s oko 1% i manje). Nakon započetog smjera ublažavanja etničke homogenosti u proteklom razdoblju, od devedesetih godina javlja se obrnut slučaj – stupanj etničke homogenosti, izražen udjelom najmnogobrojnije skupine, se povećava (tablica 2).

U razdoblju 1991.–2002., broj *Srba* se smanjio (za oko 26.000), ali se njihov udio u ukupnom stanovništvu povećao (sa 88% na 89,5%) zbog veće prosječne godišnje stope rasta (-0,5 promila) od one za ukupno stanovništvo (-2,0 promila). U istom razdoblju, negativni prirodni prirast Srba (oko 137.000) bio je veći od apsolutnog smanjenja (-26.000), što ukazuje na pozitivan utjecaj zajedničkog djelovanja imigracija i promjene nacionalne pripadnosti kod jednog broja osoba. Naime, tijekom devedesetih godina u Središnjoj Srbiji je došao velik broj izbjeglica iz bivših jugoslavenskih republika (većinom srpske nacionalnosti)³, koji su u najvećem broju i ostali na tom području (oko 250.000), što je ublažilo smanjenje broja Srba (Raduški, 2001). Istodobno, jedan broj osoba se vjerojatno iz subjektivnih i objektivnih razloga izjasnio kao pripadnik te nacionalnosti (Crnogorci, Jugoslaveni i dr.). S druge strane, valja imati na umu da se i velik broj Srba u tom razdoblju, zbog političko-ekonomskih okolnosti, iselio u inozemstvo.

Bošnjaci/Muslimani (151.539, tj. 2,8%) su relevantna, druga po broju pripadnika, etnička zajednica u Središnjoj Srbiji. Varijacije u njihovu broju od popisa do popisa ukazuju na važnost nedemografskih činilaca kao što su promjena etničke pripadnosti i primjena različitih statističko–metodoloških rješenja. Populacijsko kretanje te nacionalnosti odlikuje stalan porast broja i udjela u ukupnom stanovništvu središnje Srbije, kao rezultat njihove nadprosječne godišnje stope rasta. Društveno-političke okolnosti u kojima je proveden posljednji popis, kojemu je prethodio raspad države i stvaranje novih država na prostoru bivše Jugoslavije u kojima su konstitutivni narodi gotovo preko noći postali nacionalne manjine (Srbi, Hrvati, Slovenci i dr.) utjecale su na različito nacionalno opredjeljivanje tog stanovništva, pa je registrirano 135.670 Bošnjaka (2,5%) i 15.869 Muslimana (0,3%). U posljednjemu međupopisnom razdoblju negativna prosječna godišnja stopa rasta (oko -18 promila) i apsolutno smanjenje (za oko 18.000) usprkos pozitivnom i relativno visokom prirodnom prirastu te nacionalnosti (oko 22.000) upućuje na presudno djelovanje emigracijske komponente, iako se može pretpostaviti i izvjestan utjecaj promjene nacionalne pripadnosti.

Romi (79.139 ili 1,4%) su na trećemu mjestu u etničkoj strukturi Središnje Srbije. Za populacijsku dinamiku te nacionalnosti karakteristične su atipične varijacije od popisa do popisa, ponajprije kao rezultat promjene njihova etničkog identiteta. Osnovni razlog za mimikrijske reakcije Roma valja tražiti u njihovoj diskriminaciji i segregaciji, što je imalo za posljedicu voljnu asimilaciju u većinsku ili neku drugu nacionalnost, gubljenje ili prikrivanje svog nacionalnog identiteta. Od sedamdesetih godina počinje proces njihove nacionalne emancipacije i buđenja nacionalne svijesti, pa se sve više izjašnjavaju kao pripadnici romske nacionalnosti. Ilustracije radi, njihov broj se povećao za gotovo deset puta u razdoblju 1961.–1971., a izrazito visoka stopa rasta ne može se ob-

³ Prema popisu izbjeglica i ratom ugroženih osoba koji je proveo Komeserijat za izbeglice Republike Srbije 2000. godine, registrirano je 451.980 tih osoba, od čega se u Središnjoj Srbiji nalazilo 51,2%, u Vojvodini 48,7%, a na Kosovu i Metohiji 0,1%.

jasniti samo visokim prirodnim prirastom, već i velikim doprinosom subjektivnog činioca. U posljednjemu međupopisnom razdoblju registrirano je povećanje njihova broja za oko 18% (s prosječnom godišnjom stopom rasta od 15 promila), ali je intenzitet promjena ipak bio manji od očekivanih, s obzirom na neke nove i drukčije okolnosti (dobi vanje službenog statusa nacionalne manjine, aktivnost romskih pokreta i nevladinih organizacija i sl.). Iako su apsolutni porast (12.059) i ukupan prirodni prirast (12.815) relativno uravnotežene veličine, veći prirast od porasta ipak upućuje na opravdanu pretpostavku da se radi o »etničkoj mimikriji«, odnosno da je kod jednog broja Roma u Središnjoj Srbiji ponovo došlo do promjene nacionalne pripadnosti.

Albanaca je 2002. godine u Središnjoj Srbiji bilo 59.952 (1,1%) i prvi put je registrirano smanjenje broja i udjela te nacionalne manjine. U cijelom prethodnom razdoblju smjer promjena je bio obrnut. Za posljednje međupopisno razdoblje registrirana je čak negativna prosječna godišnja stopa rasta (-20,3 promil), pa je njihov udio u ukupnoj populaciji opao (sa 1,3% na 1,1%). Apsolutno smanjenje broja pripadnika te nacionalnosti, iako je ukupan prirodni prirast pozitivan i relativno visok (oko 16.228), ukazuje na djelovanje migracijske komponente, odnosno na emigracije (najvjerojatnije prema Kosovu i Metohiji ili u inozemstvo), dok je utjecaj promjene etničke pripadnosti manje važan.

Prema posljednjem popisu, najzapaženiji porast broja imali su *Vlasi*. Njihov broj i udio više je nego udvostručen za samo 11 godina (sa 15.237 na 39.953, odnosno sa 0,3% na 0,7%). Apsolutni porast (24.716), koji je znatno veći od ukupnog prirodnog prirasta (-300), ukazuje prvenstveno na utjecaj subjektivnog činioca, tj. sve većeg opredjeljivanja za tu etničku skupinu, dok su migracije manje važne. Česta promjena etničkog identiteta je pojava imanentna toj nacionalnosti i stalno prisutna (ali u različitim smjerovima), bilo između dvaju popisa, bilo između popisa i registracije vitalnih događaja. Jedan od oslonaca etničke mimikrije u Vlaha je »neodgovarajući« materinji jezik, tj. nepodudaranje nacionalnosti i materinjeg jezika (što jako olakšava eventualne promjene etničke pripadnosti). Tako se, prema podacima prethodnih popisa, broj osoba koje govore vlaškim jezikom bitno razlikovao od broja onih koji su se izjasnili kao Vlasi.

Crnogorci (33.536, tj. 0,6%) su zabilježili neočekivano veliko brojčano smanjenje (gotovo 2,5 puta), pri čemu je subjektivni činilac imao ključnu ulogu. U svim popisima nakon Drugoga svjetskog rata imali su apsolutni i relativni porast s nadprosječnim stopama rasta, da bi u razdoblju 1991.–2002. zabilježili negativnu stopu, što je utjecalo na njihovo apsolutno (za -39.636) i relativno smanjenje (sa 1,3 na 0,6%). Valja imati na umu političke uvjete u kojima su održana posljednja dva popisa. Naime, izvjesna kolebanja prilikom izjašnjavanja Crnogoraca o svojoj nacionalnoj pripadnosti nastaju upravo u doba burnih nacionalnih previranja, kada oni preispituju svoje etničko podrijetlo (Ičević, 1998). Tako su na početku devedesetih godina raspad zajedničke države, ratno okruženje i nacionalno »prebrojavanje« utjecali da se jedan broj Crnogoraca izjasni drukčije (najčešće kao Srbi), dok je posljednji popis održan u atmosferi političkih rasprava o budućem statusu Srbije i Crne Gore, što je sigurno imalo presudan utjecaj na njihovo izjašnjavanje.

Tablica 2: Etnički sastav stanovništva Središnje Srbije, 1991. –2002.

	1991.		2002.	
	Broj	%	Broj	%
Ukupno	5,582.611	100,00	5,466.009	100,00
Srbi	4,917.414	87,96	4,891.031	89,48
Crnogorci	73.172	1,30	33.536	0,61
Jugoslaveni	141.323	2,53	30.840	0,56
Albanci	70.194	1,33	59.952	1,10
Bošnjaci			13.5670	2,48
Bugari	24.117	0,43	18.839	0,34
Bunjevci			246	0,00
Vlasi	15.237	0,28	39.953	0,73
Goranci			3975	0,07
Mađari	4183	0,07	3092	0,06
Makedonci	26.853	0,48	14.062	0,26
Muslimani	169.983	3,08	15.869	0,29
Nijemci			747	0,01
Romi	67.077	1,21	79.139	1,45
Rumunji	2922	0,06	4157	0,08
Rusi			1648	0,03
Rusini	387	0,01	279	0,01
Slovaci	3107	0,06	2384	0,04
Slovenci			3099	0,06
Ukrajinci			719	0,01
Hrvati	21.672	0,39	14.056	0,26
Česi			563	0,01
Ostali	15.284	0,07	6397	0,12
Neopredijeljeni i neizjašnjeni	4890	0,09	52.716	0,96
Regionalna pripadnost	2251	0,04	1331	0,02
Nepoznato	22.545	0,46	51.709	0,95

Izvor: kao za tablicu 1

Prevladavajuća društvena i politička klima najviše se odrazila na *Jugoslaveni*. Iako iskazani kao specifična kategorija nacionalnog izjašnjavanja, oni nemaju posebno etničko podrijetlo već ih čine pripadnici drugih nacionalnosti, a njihova mimikrija od popisa do popisa uvjetovana je aktualnim trenutkom i mjestom. Već u Popisu 1991. nosili su ime države koja više nije postojala u nekadašnjim okvirima, da bi u Popisu 2002. posljednji put dobili priliku da se izjasne kao Jugoslaveni, s obzirom da je već nakon godinu dana i službeno, konstituiranjem državne zajednice Srbija i Crna Gora, SR Jugoslavija prestala postojati. Prema posljednjem Popisu registrirano je 30.840 (0,6%) tih osoba što je gotovo pet puta manje nego 1991., a čak devet puta manje nego 1981., u

doba nagla procvata jugoslavenstva, kada su u etničkoj strukturi Središnje Srbije zauzimali čak drugo mjesto (nakon Srba).

Broj nacionalno neopredijeljenih i neizjašnjenih osoba (52.716, tj. 1%) povećao se za preko deset puta, što jasno ilustrira društvene i političke prilike u kojima je posljednji popis proveden. Iako je teško ocijeniti koje su se nacionalnosti odlučile za tu popisnu kategoriju, jasno je da znatan dio stanovništva svoj osjećaj revolta ili nesigurnosti izražava kroz takav način etničkog izjašnjavanja.

Ostale etničke zajednice (Mađari, Bugari, Makedonci, Hrvati, Rumunji, i dr.) participiraju sa niskim udjelom (od 0,1% do 0,3%) u ukupnom stanovništvu Središnje Srbije.

Etnodemografske promjene i etnička struktura Vojvodine

Vojvodina je multietničko, multikonfesionalno i multikulturno područje, što je posljedica različitih povijesnih, geopolitičkih, ekonomskih, demografskih i mnogih drugih činilaca. U etničkom pogledu ima vrlo heterogenu strukturu stanovništva bimodalnog tipa jer, iako mnogobrojne etničke zajednice žive na tom području, izrazito prevladavaju dvije nacionalnosti – Srbi i Mađari (tablica 3).

Prema podacima posljednjeg Popisa, u Vojvodini je živjelo dva milijuna stanovnika, što je u odnosu na 1991. povećanje za oko 66.000 (3,3%). Stalne migracije (doslavljanja i iseljavanja) bile su i ostale glavni činilac demografskog razvoja i promjene etničke slike Vojvodine (Raduški, 2002). Tako je i spomenuto povećanje usprkos negativnom prirodnom prirastu (oko 82.000) prvenstveno rezultat većeg broja doseljenih nego odseljenih, tj. pozitivnog migracijskog salda (oko 148.000 osoba). S tim u vezi, valja imati na umu dolazak velikog broja izbjeglica tijekom devedesetih (koji je nadmašio čak i veliku kolonizaciju Vojvodine nakon Drugoga svjetskog rata), koji su u najvećem broju i ostali na ovom području (oko 200.000). Imajući na umu nacionalni sastav izbjeglih osoba (preko 90% su Srbi), realno je pretpostaviti ključni utjecaj te komponente na majorizaciju tog područja. Iako je proces etničke homogenizacije jasno izražen u proteklom razdoblju, Vojvodina i dalje predstavlja vrlo heterogeno područje, s obzirom da trećinu stanovništva čine nacionalne manjine.

Pripadnici *srpske* nacionalnosti (1.321.807, tj. 65,1%) u odnosu na prethodni Popis imali su apsolutno (za oko 198.000) i relativno povećanje (za 8 postotaka). Prosječna godišnja stopa rasta (14,7 promila) bila je znatno veća od one za ukupno vojvođansko stanovništvo (3 promila), kao i od stope rasta broja pripadnika svih drugih nacionalnosti koje su čak bile negativne (osim kod Roma). Apsolutni porast usprkos negativnom prirodnom prirastu (40.418) rezultat je imigracija (dolazak izbjeglica) i promjena prilikom izjašnjavanja (opredjeljivanje za srpsku nacionalnost). Istodobno, ekonomske i političke emigracije Srba u inozemstvo utjecale su u suprotnom smjeru na populacijsku dinamiku te nacionalnosti.

Mađari su po broju i udjelu (290.207, tj. 14,3%), najvažnija etnička zajednica u Vojvodini nakon Srba, s kojima čine 80% ukupnog stanovništva. Vremenski promatrano, najveći udio zabilježili su 1948. (25,8%). Nakon toga imaju tendenciju relativnog, a od šezdesetih godina i apsolutnog, smanjenja. Demografski razvitak Mađara, kao i

većinu drugih nacionalnosti u Vojvodini, karakteriziraju negativne tendencije u prirodnom kretanju (nizak natalitet, visok mortalitet zbog stare dobne strukture i nizak ili negativan prirodni prirast). U odnosu na prethodni Popis, njihov broj se smanjio za oko 43.000, a udio za tri postotka, pri čemu je apsolutno smanjenje nadmašilo ukupni prirodni prirast (oko -32.000), prvenstveno zbog negativnoga migracijskog salda (emigracije – najvjerojatnije prema svojoj matičnoj državi).

Slovaci (56.637 tj. 2,8%) su zabilježili apsolutno i relativno smanjenje broja pripadnika (s prosječnom godišnjom stopom rasta od -8,5 promila), ali su zbog većih negativnih stopa rasta svih drugih nacionalnosti (osim Srba i Roma) doživjeli pomak s petoga na treće mjesto u etničkoj strukturi Vojvodine. Prirodni prirast te etničke zajednice (oko -5000) i ukupno smanjenje (-5522) relativno su uravnoteženi, pa djelovanje mehaničke komponente i ostalih činilaca nije bitnije utjecalo.

Broj *Hrvata* (56.546 tj. 2,8%) se smanjio za više od petine (22%), pri čemu je negativna prosječna godišnja stopa rasta (22,3 promila) bila jedna od najviših u Vojvodini. Ukupno smanjenje broja pripadnika te nacionalnosti (-15.848) nadmašuje negativni prirodni prirast (8860), što ukazuje na negativni migracijski saldo, odnosno iseljavanja prema matičnoj državi zbog političke situacije i međuetničkih sukoba u posljednjemu međupopisnom razdoblju. Može se pretpostaviti i promjena etničkog identiteta (regionalna pripadnost, neopredjeljeni i dr.), ali je utjecaj tog, objektivno teško mjerljivog činioca, znatno manje relevantan.

Za Vojvodinu je karakteristično da se velik broj osoba izjašnjava kao *Jugoslaveni*, što je uvjetovano njenim vrlo heterogenim etničkim sastavom, velikim brojem mješovitih brakova, asimilacijskim procesima i drugim činocima. S tim u vezi, u toj je pokrajini najviše Jugoslavena registrirano upravo devedesetih godina (oko 170.000 ili 8,7%, prema Popisu iz 1991.), zbog političke krize, složene društvene situacije, buđenja nacionalističkih pokreta i etničkih »prebrojavanja«, dok je istodobno na svim drugim područjima njihov broj značajno opao. Međutim, prema rezultatima posljednjeg Popisa, broj Jugoslavena (49.881, tj. 2,5%) drastično se smanjuje (za čak 70%) što je, imajući na umu pozitivni prirodni prirast (oko 9000), nesumnjivo posljedica njihova drukčijeg izjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti. Teško je procijeniti, zbog uvjetovanosti te komponente osobnim motivima i društveno-političkim okolnostima, koliko Jugoslavena se »transferiralo« u neki drugi nacionalni korpus, izjasnilo u smislu regionalne pripadnosti ili se nije željelo izjasniti.

Crnogorci (35.513 tj. 1,8%) su, osim u posljednjim dvama popisima, imali stalni trend apsolutnoga i relativnog rasta. U posljednjem međupopisnom razdoblju prvi je put registrirana negativna godišnja stopa rasta (-20,2 promila). Iako od druge polovine devedesetih bilježe i negativni prirodni prirast, ukupno smanjenje broja pripadnika te nacionalnosti je znatno veće, djelomično zbog emigracija, ali još više zbog etničke alternacije.

Depopulacija pripadnika *rumunjske* nacionalnosti rezultat je ponajprije negativnog prirodnog prirasta, ali i nekih nedemografskih činilaca (asimilacija, promjena opredjeljenja i dr.), pa ih je 2002. popisano 30.419 (1,5%), što je u odnosu na prethodni Popis smanjenje za preko 10%.

Tablica 3: Etnički sastav stanovništva Vojvodine, 1991. –2002.

	1991.		2002.	
	Broj	%	Broj	%
Ukupno	1,966.367	100,00	2,031.992	100,00
Srbi	1,123.440	57,02	1,321.807	65,05
Crnogorci	44.398	2,25	35.513	1,75
Jugoslaveni	170.430	8,67	49.881	2,45
Albanci	2505	0,13	1695	0,08
Bošnjaci			417	0,02
Bugari	2277	0,12	1658	0,08
Bunjevci	21.221	1,07	19.766	0,97
Vlasi	131	0,01	101	0,00
Goranci			606	0,03
Mađari	332.897	16,90	290.207	14,28
Makedonci	17.080	0,87	11.785	0,58
Muslimani	5746	0,29	3634	0,18
Nijemci			3154	0,16
Romi	22.939	1,19	29.057	1,43
Rumunji	34.428	1,78	30.419	1,50
Rusi			940	0,05
Rusini	17.395	0,88	15.626	0,77
Slovaci	62.159	3,16	56.637	2,79
Slovenci			2005	0,10
Ukrajinci			4635	0,23
Hrvati	72.394	3,69	56.546	2,78
Česi			1648	0,08
Ostali	18.548	0,89	5311	0,26
Neopredijeljeni i neizjašnjeni	5054	0,26	55.016	2,71
Regionalna pripadnost	2445	0,12	10.154	0,50
Nepoznato	10.880	0,63	23.774	1,17

Izvor: kao za tablicu 1

Romi (29.057, tj. 1,4%) su imali porast broja (za četvrtinu) i udjela (sa 1,2% na 1,4%). Iako od osamdesetih godina bilježe smanjenje godišnje stope rasta, one su i dalje iznadprosječne. Romsku populaciju karakterizira visoki prirodni prirast (oko 4800), ali je u promatranom razdoblju niži od apsolutnog porasta (6118), što je u najvećoj mjeri rezultat promjene njihove etničke pripadnosti u pozitivnom smjeru.

Bunjevci (19.766, tj. 1,0%) su u odnosu na 1991. zabilježili smanjenje broja pripadnika (za oko 10%), najvjerojatnije zbog migracija. Inače, o njihovu podrijetlu postoje različita mišljenja – da su dio hrvatskoga etničkoga korpusa, ili da je riječ o autohtonom starobalkanskom stanovništvu doseljenom na područje Vojvodine iz Dalmacije, Hercegovine i Like u 12. stoljeću.

Rusini (15.626, tj. 0,8%) su zabilježili apsolutno smanjenje (-1769), čemu je najviše pridonio negativni prirast (-1166) i, u manjoj mjeri, drugi činioci (asimilacija, mješoviti brakovi, etnička »fleksibilnost« i dr.).

Makedonci (11.785, tj. 0,6%) su imali pozitivne tendencije u demografskom razvitku osim u posljednjemu međupopisnom razdoblju, kada je uz visoku negativnu stopu rasta zabilježeno apsolutno smanjenje (-5295) koje je znatno nadmašilo njihov prirodni prirast (-172), prvenstveno zbog djelovanja etnocentričnih migracija.

Porast broja osoba koji su se izjasnile u smislu regionalne pripadnosti (kao Vojvodani, Banaćani, Srijemci i sl.), kao i velik broj nacionalno neopredijeljenih i neizjašnjenih osoba najbolje ocrtava etnopolitički i socijalni trenutak u kojemu je posljednji popis proveden.

Ostale etničke zajednice (Česi, Nijemci, Rusi, Ukrajinci, Poljaci, Židovi i dr.) koje pridonose multietničnosti Vojvodine karakterizira smanjenje broja i udjela (participiraju s oko 0,1%), što je posljedica negativnih trendova u demografskom razvitku, kao i asimilacijskih procesa uvjetovanih njihovom prostornom raspršenosti, malobrojnošću, mješovitim brakovima i drugim činiocima.

Etnički sastav stanovništva po općinama

Razlike u demografskom razvitku stanovništva prema nacionalnosti, kao i ekonomski, društveno-kulturni i politički činioci, utjecali su na teritorijalni razmještaj stanovništva Srbije, koji karakterizira proces nacionalne homogenizacije i prostorno-demografske polarizacije.

Središnja Srbija

Prema važećoj administrativno-teritorijalnoj podjeli i stanju na dan popisa stanovništva 2002., Središnja Srbija je imala ukupno 116 općina (18 okruga). Analiza pokazuje da je etnički najhomogeniji Moravički okrug (97,9% su Srbi), a najheterogeniji Pčinjski okrug, u kojemu, osim Srba (64,6%), žive Albanci (u dvije općine su većina), Bugari (također s dvije većinske općine), Romi i relativno najveći udio »ostalih« nacionalnosti.

Od ukupnog broja općina, *Srbi* imaju apsolutnu etničku većinu u njih 109, pri čemu najveći udio bilježe u općinama Knić i Čajetina (99%), a najmanji u općinama Tutin (4,3%) i Preševo (8,5%). U sedam općina u kojima nemaju etničku prevagu nalaze se na drugome mjestu.

Bošnjaci/Muslimani imaju apsolutnu većinu u tri općine: Tutin (28.542, tj. 94,2%), Novi Pazar (67.192, tj. 78,2%) i Sjenica (21.171 tj. 75,5%), a značajniji udio još u Prijepolju i Priboju. Inače, u tim općinama mali broj osoba izjasnio se kao pripadnik muslimanske nacionalnosti (primjerice, u općini Tutin samo 223 nasuprot 28.319 Bošnjaka). U ostalim općinama Središnje Srbije njihov udio manji je od 1%, osim u Novoj Varoši (7,6%) i općini Mali Zvornik, u kojoj se jedino više osoba izjasnilo kao Musliman (3,5%) nego kao Bošnjak (0,8%).

Pripadnici *albanske* nacionalnosti imaju u dvije općine apsolutnu etničku dominaciju: Preševo (31.098, tj. 89,1%) i Bujanovac (23.681, tj. 54,7%), dok značajniji udio

bilježe još u općini Medveđa (2.816, tj. 26,2%). U svim ostalim općinama zastupljeni su s veoma malim brojem i udjelom (do 0,2%), što ukazuje na izrazit proces nacionalne homogenizacije tog stanovništva na jugu Središnje Srbije.

Bugari su pretežno nastanjeni u istočnoj Srbiji, u pograničnom dijelu prema Bugarskoj, gdje u samo dva okruga – Pčinjskom i Pirotskom (u kojima imaju po jednu većinsku općinu) živi 84% ukupnog broja Bugara s područja Središnje Srbije. U općini Bosilegrad imaju apsolutnu (7037 tj. 70,9%), a u općini Dimitrovgrad relativnu većinu (5836 tj. 49,7%).

Romi, za razliku od albanske, bugarske i bošnjačko-muslimanske nacionalne manjine, prostorno su vrlo raspršeni. Teritorijalna distribucija te nacionalnosti često je važan pokazatelj njihova načina života, društveno-ekonomskog položaja i stupnja integriranosti u društvo. Od ukupnog broja Roma u Središnjoj Srbiji, gotovo četvrtina ih živi na području Beograda (19.191). Najviši udio imaju u općinama Bojnik (10,4%) i Surdulica (9,5%), a najviše ih ima u općinama Leskovac (6989) i Niš (5242).

Vlasi su koncentrirani u Braničevskom, Borskom i Zaječarskom okrugu (38.000 ili 94,3% ukupnog broja Vlaha Središnje Srbije). Najvažniji udio imaju u općinama Kučevo (5204 tj. 27,7%) i Boljevac (3162 tj. 26,3%), zatim u Žagubici (3268 tj. 22,0%) i Boru (10.064 tj. 18,0%), gdje su, prema prethodnom Popisu, zabilježeni znatniji udjeli Jugoslavena, koji su se 2002. najvjerojatnije u većem broju izjasnili kao pripadnici vlaške nacionalnosti.

Od ukupnog broja osoba koje su se izjasnile kao *Jugoslaveni*, oko 22.000 (72%) ih živi na području Beograda, a zatim u onim općinama gdje prevladava bugarsko stanovništvo – Dimitrovgrad (4,0%) i Bosilegrad (2,9%), u kojima je u odnosu na prethodni Popis došlo do izrazitog smanjenja broja Jugoslavena, zbog promjene njihove etničke opredijeljenosti.

Crnogorci su najviše koncentrirani na području Beograda (21.000, tj. 1,3%), što čini gotovo dvije trećine njihova ukupnog broja na području središnje Srbije.

Vojvodina

Etnička kompleksnost Vojvodine očituje se ne samo u velikom broju različitih nacionalnosti i udjelu u ukupnom stanovništvu, već i u njihovom prostornom razmještaju, s obzirom da je preko 80% vojvođanskih općina etnički heterogeno.

Prema administrativno-teritorijalnoj podjeli i stanju na dan popisa 2002., Vojvodina je imala 45 općina (sedam okruga). *Srbi* bilježe apsolutnu etničku većinu u 33 općine (s udjelom od 52,0 do 92,5%), a relativnu u dvije općine (Vrbas 47,8% i Bač 46,7%). Najveću koncentraciju imaju u Sremskom okrugu (općina Pećinci 92,5%), a najmanju u Sjevernobačkom i Sjevernobanatskom okrugu (općina Kanjiža 7,4%). Prema prethodnom Popisu, Srbi su etnički dominirali u istom broju općina, ali su pritom imali 31 općinu s apsolutnom i četiri općine s relativnom većinom (pored općina Vrbas i Bač, još i Kula i Plandište).

Prostorna distribucija *mađarskog* stanovništva ukazuje na proces nacionalne homogenizacije, s obzirom da su razlike u pogledu njihove teritorijalne koncentriranosti

relevantne. Tako u dva okruga (Sjevernobački i Sjevernobanatski) živi preko polovine ukupnog broja vojvođanskih Mađara, dok su neznatno zastupljeni u Sremskom okrugu (1,3%). Apsolutnu etničku prevagu imaju u šest općina (Kanjiža 86,5%, Senta 80,5%, Ada 76,6%, Bačka Topola 58,9%, Mali Idoš 55,9% i Čoka 51,6%), a relativnu u dvije općine (Bečej 48,8% i Subotica 38,5%). Prema prethodnom Popisu, Mađari su imali sedam općina s apsolutnom i jednu s relativnom etničkom većinom (Subotica).

Ostale etničke zajednice imaju znatno manji udio u ukupnoj populaciji Vojvodine, ali sa specifičnom prostornom distribucijom. *Slovaci*, kao i prema prethodnom Popisu, imaju apsolutnu većinu u Bačkom Petrovcu (9751, tj. 66,4%) i relativnu u općini Kovačica (11.455, tj. 41,1%). Značajniji udio bilježe još u općinama Bač (19,8%) i Bačka Palanka (9,6%), dok su najmanje zastupljeni u okruzima gdje živi većinsko mađarsko stanovništvo.

Prema podacima posljednjeg Popisa, udio *Hrvata* u ukupnom stanovništvu vojvođanskih općina iznosi od 0,2% do 11,5%. Iako prostorno raspršeni, najviše su koncentrirani u Sjevernobačkom i Zapadnobačkom okrugu, odnosno u općinama Apatin (3766 tj. 11,5%) i Subotica (16.688 tj. 11,2%). Relevantniji udio imaju još u općinama Bač (8,5%), Sremski Karlovci (8,5%) i Sombor (8,3%), a najmanji u općinama Sjevernobanatskog i Južnobanatskog okruga (Ada 0,3%, Kovačica 0,2% i dr.).

Jugoslaveni su etnička skupina s naglašenom teritorijalnom pokretljivošću, pa su zbog toga prisutni na cijelom području Vojvodine (s najvećom koncentracijom u Sjevernobačkom okrugu), pri čemu se njihov udio kreće od 0,5% (Pećinci) do 5,8% (Subotica).

Prostorna distribucija *Crnogoraca* je specifična jer je njihov udio nizak (oko 1%), osim u tri općine u kojima imaju relativno visoku koncentriranost: Vrbas (11.371, tj. 24,8%) gdje su na drugome mjestu, poslije Srba, Mali Idoš (2812 tj. 20,8%) i Kula (7902 tj. 16,3%).

Rumunji su pretežno nastanjeni u Južnobanatskom okrugu, a preko polovine ukupnog broja s područja Vojvodine koncentrirano je samo u tri općine: Alibunar (6076 tj. 26,5%), Vršac (5913 tj. 10,9%), u kojima su na drugome mjestu poslije Srba, te Pančevo (4065 tj. 3,2%).

Rusini najveću koncentraciju imaju u Kuli (5398 tj. 11,2%) i Vrbasu (3765 tj. 8,2%), jer samo u tim dvjema općinama živi 60% vojvođanskih Rusina.

Osnovna karakteristika teritorijalnog razmještaja *Roma* je njihova izrazita prostorna raspršenost, a najveći udio bilježe u općinama Nova Crnja (6,8%) i Beočin (6,5%).

Bunjevci su koncentrirani isključivo u Sjevernobačkom i Zapadnobačkom okrugu. Samo u Subotici živi preko 83% ukupnog broja vojvođanskih Bunjevaca (16.254, tj. 11,0%). Osim toga, zastupljeni su još u Somboru (2730 tj. 2,8%), dok je u svim ostalim općinama njihov udio izrazito nizak (0,0%–0,1%).

Udio *Makedonaca* se u svim općinama kreće ispod 1%, osim u Plandištu (1297 tj. 9,7%) i Pančevu (5276 tj. 4,1%) u kojima su pripadnici te nacionalnosti na trećemu mjestu (poslije Srba i Mađara).

Zaključak

U cjelini promatrano, može se zaključiti da je etnička slika Središnje Srbije i Vojvodine složena i promjenjiva. Usporedo s procesima etničke diferencijacije prisutan je proces nacionalne homogenizacije, kao posljedica prirodnoga i mehaničkoga kretanja stanovništva i složene političke i društveno-ekonomske situacije na kraju 20. i na početku 21. stoljeća na tim prostorima. Analiza pokazuje da su u promjenama etničke strukture stanovništva primjetno sudjelovali etnogenetski procesi, bilo u smjeru učvršćivanja grupnog identiteta (pa čak i pojave novih etničkih skupina), ili u smjeru asimilacije sličnih etničkih skupina i prisutnosti izmjene etničkog opredjeljenja pod utjecajem aktualnih društvenih zbivanja. Tako su s jedne strane mnogobrojni činioci demografske, povijesne, društveno-kulturne i političke prirode utjecali na etničku strukturu stanovništva, a s druge su strane aktualni etnički odnosi uvjetovali određene društvene karakteristike tih područja.

LITERATURA

- IČEVIĆ, Dušan (1998). *Crnogorska nacija*. Beograd: Forum za etničke odnose.
- PETROVIĆ, Ruža (1983). »Dugoročne promene etničke strukture u SR Srbiji«, *Zbornik Filozofskog fakulteta XIII-2*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, str. 163–181.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Nacionalna ili etnička pripadnost (podaci po opštinama i naseljima)*, knj. 1 (2003). Beograd: Republički zavod za statistiku,
- RADUŠKI, Nada (2001). »Izbeglice i druga ratom ugrožena lica u Srbiji 2001. godine«, u: *Demografski pregled*. Beograd: Ministarstvo za socijalna pitanja – Centar za demografska istraživanja, str. 1–14.
- RADUŠKI, Nada (2002). »Etničke migracije na prostoru Vojvodine u drugoj polovini 20. stoljeća«, *Migracijske i etničke teme*, Zagreb, god. 18, broj 4, str. 339–349.
- SPASOVSKI, Milena (1994). »Teritorijalni razmeštaj naroda i nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji«, *Jugoslovenski pregled*, Beograd, god. 38, broj 1, str. 31–65.
- STANKOVIĆ, Vladimir (1995). »Metodološka objašnjenja popisa«, u: Biljana Radivojević (ur.). *Stanovništvo i domaćinstva Republike Srbije prema popisu 1991. godine*. Beograd: Republički zavod za statistiku, str. 9–43.

Nada Raduški

THE ETHNIC MAKE UP OF THE POPULATION OF SERBIA – CENSUS 2002

SUMMARY

This article presents the ethnic structure of the population of Serbia (excluding Kosovo and Metohia), as well as that of Serbia proper and Vojvodina, according to the 2002 census results. The ethnic composition of the population by municipalities, characterized by the process of ethnic homogenization and spatial demographic polarization, is also analyzed. However, the completion of a thorough ethno-demographic analysis is hindered by the fact that the migration related census data obtained in 2002 have not yet been processed and consequently this presentation is limited to a study of the importance and contribution of natural growth and the subjective factor of changes in the ethnic picture, with the result that migrations have been estimated only indirectly. Furthermore, for the same reasons of objectivity, this article does not include data on native language or religious affiliation, which represent important ethnic characteristics. On the whole, the ethnic picture of Serbia proper and Vojvodina is a complex one which is in a continuous flux. Some areas have a more complex ethnic composition, while ethnic homogenization of the population prevails in others, a condition stemming from different natural growth rates and ethnocentric migrations, as well as many political, socio-economic, cultural and other factors.

KEY WORDS: census, Serbia, ethnic structure, nationality, natural increase, municipalities

Nada Raduški

PAYSAGE ETHNIQUE DE LA SERBIE : LE RECENSEMENT DE 2002

RÉSUMÉ

Cet article analyse la structure ethnique de la population de la Serbie (Kosovo et Metohija exclus), et en particulier de la Serbie centrale et de la Voïvodine à partir du recensement réalisé en 2002. L'auteur se penche sur les changements ethnodémographiques quantitatifs et qualitatifs survenus depuis le dernier recensement (1991). Il fournit une analyse de la composition ethnique par commune, qui trahit un processus d'homogénéisation nationale et de polarisation géographique de la population. L'auteur souligne l'importance des facteurs qui déterminent et transforment le paysage ethnique des régions, tels l'évolution naturelle de la population (natalité et mortalité, différences dans les taux de croissance d'une communauté ethnique à l'autre), les migrations et le facteur subjectif, à savoir le changement d'option quant à l'ethnie à laquelle les personnes disent appartenir. Les données sur la migration n'étant pas encore traitées, l'article scrute surtout l'importance et la contribution de la composante naturelle et du facteur subjectif dans le changement de la structure ethnique, tandis que l'influence des migrations est évaluée de façon indirecte. Cet article ne comporte donc pas les données du recensement sur la langue maternelle et la confession, marques significatives d'appartenance ethnique. Cependant, l'analyse des données ethnostatistiques du dernier recensement est indubitablement très importante car elle dévoile l'orientation et l'intensité des changements dans la structure ethnique de la Serbie au cours de la période, très troublée, qui vient de s'écouler et qui, ainsi qu'on peut le voir, est complexe et a connu d'incessants changements, résultat des diverses dynamiques démographiques des ethnies en présence et des facteurs politiques, sociaux-économiques, culturels et autres.

MOTS CLÉS : recensement, Serbie, structure ethnique, appartenance ethnique, croissance naturelle, communes